

Job Slok

Charles Darwin

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

Hoofdstuk I

Jonge Jaren

Het Engeland waar Charles Darwin op 12 februari 1809 wordt geboren is een land in overgang. De Industriële Revolutie is in volle hevigheid losgebarsten en zal de hele samenleving binnen enkele tientallen jaren een nieuwe tijd binnentrekken. In het deel van Engeland waar de Darwins wonen, bestaan de oude en de nieuwe tijd naast elkaar: Shrewsbury is een rustig marktplaatsje in een landelijke omgeving vlak aan de grens met Wales; even verderop langs de rivier de Severn braken de ijzersmederijen en aardewerkfabrieken hun wolken uit hoge schoorstenen.

De Industriële Revolutie was een jaar of dertig eerder begonnen, met de ontwikkeling van de stoommachine. Waren voorheen paarden en ossen verantwoordelijk voor de levering van mechanische energie, vanaf ongeveer 1777 kon de stoommachine dat overnemen. Het grote voordeel was niet zozeer dat dieren hierdoor overbodig werden in het productieproces maar dat er veel meer energie ineens vrijkwam, waardoor productie op grotere schaal mogelijk werd.

De Industriële Revolutie zou eerst vooral Engeland maar in de decennia daarna de hele ontwikkelde wereld totaal veranderen. Voor Engeland betekent het aanvankelijk dat belangrijke sectoren zoals de textiel, de metaal, de nijverheid en de mijnbouw een geweldige impuls krijgen. Later zouden ook de scheepvaart en de spoorwegen profiteren, en het tempo van de samenleving voor altijd versnellen.

De samenleving blijft niet onaangetast door de omwentelingen. De Industriële Revolutie kent verliezers en winnaars. De verliezers zijn de arbeiders die in de nieuwe fabrieken aan het werk gaan, veelal plattelanders die hun geluk zoeken in de stad. Zij komen terecht in krottenwijken en moeten onder abominabele omstandigheden zien te overleven. Aan de andere kant zijn er de ondernemers, kleine burgers die kans zien een graantje mee te pikken van de nieuwe ontwikkelingen. Met het geld dat zij daaraan verdienen kunnen zij zich ontworstelen aan de klasse waartoe zij behoren en activiteiten ondernemen die voorheen voorbehouden waren aan de gegoede burgerij en de aristocratie. Zij kunnen nu ook gaan studeren, of nog meer geld gaan verdienen. Er ontstaat een middenklasse die een

markt op zichzelf is, en de Industriële Revolutie een nieuwe impuls geeft.

Robert Waring Darwin, Charles' vader, speelt handig op deze ontwikkeling in. Hij is een van de eerste kapitalisten – in de letterlijke zin van het woord. Naast zijn dagelijkse werk als arts is hij ook financier. Aan het begin van de negentiende eeuw zijn er nog nauwelijks banken, waar men heen kan voor een lening. Ondernemers die een fabriekje willen beginnen zijn daarom aangewezen op andere zakenlieden die hen het geld wel willen lenen. Darwin begint klein, met wat geld uit een erfenis dat hij investeert in huizenbouw, maar met de woekerrentes die hij vraagt kan hij steeds grotere projecten aan. Zo steekt hij geld in de Holyhead Road, een cruciale verbindingsweg naar zee, en in het Trent en Mersey Canal dat langs de Wedgwood-fabrieken loopt. Dit laatste project is wellicht niet alleen maar ingegeven door zakelijk instinct. De Wedgwoods zijn namelijk zijn schoonfamilie. Susanna, Robert Warings echtgenote, is een dochter van de befaamde Josiah Wedgwood, de oprichter van de aardewerkfabrieken en een van de wegbereiders van de Industriële Revolutie.

Het gezin waarin Charles wordt geboren is dan ook van twee kanten een product van de Industriële Revolutie. Het nieuwe geld stroomt er binnen: van Robert Warings zijde de woekere-rentes en van de kant van Susanna een aanzienlijke erfenis. Zij ontvangt in 1795, nadat Josiah is overleden, haar (vijfde) deel van de aardewerkfabrieken, plus een kapitaal van 25.000 pond.

Als Robert Waring Darwin in 1798 een huis laat bouwen op een heuvel even buiten Shrewsbury, aan de Severn, hoeft hij dus kosten noch moeite te sparen. In het landhuis, dat The Mount wordt genoemd, brengt Charles zijn jeugd door.

Charles Robert – koosnaampje Bobby – is het vijfde kind in het gezin. Hij heeft drie zussen en een broer boven zich: Marianne (1798), Caroline (1800), Susan (1803) en Erasmus (1804). Na hem zou Catherine nog volgen, in 1810.

Charles is een dikkig ventje, met grijze ogen, bruin haar en een opvallend grote neus – ‘zo groot als je vuist’, zou hij later schrijven. Net als zijn vader en grootvader stottert hij licht, en heeft hij vooral moeite met de uitspraak van de letter w. Om hem te stimuleren, wordt hem een

sixpence in het vooruitzicht gesteld voor de dag dat hij 'white wine' kan zeggen zonder te stamelen. Als kind is hij rustig en op zichzelf. Schoolvriendjes zouden zich hem later herinneren als onopvallend en gereserveerd maar vriendelijk.

Thuis wordt hij bemoederd door zijn drie oudere zussen. De middelste, Caroline, fungeert als een soort van gouvernante voor Charles en zijn jongere zusje Catherine. De ongetwijfeld goedbedoelde lessen die Caroline geeft, zijn als parels voor de zwijnen. 'Ik vraag me af of het aan het doel heeft beantwoord,' zou Darwin later schrijven. 'Men heeft mij verteld dat ik veel trager leerde dan mijn jongere zusje Catherine, en ik geloof dat ik in alle opzichten een ondeugend jongetje was. Caroline was bijzonder vriendelijk slim en ijverig, maar té ijverig in haar pogingen mij te verbeteren. Zo herinner ik me na al die jaren nog duidelijk dat ik, als ik een kamer wilde binnengaan waar zij was, bij mezelf dacht: waarvoor zal ze me nu weer berispen? En dat ik me dan voornam me niets aan te trekken van wat ze zou zeggen.'

Het rustige leventje op de Mount wordt in 1817 ruw verstoord door de dood van Charles' moeder, Susanna. Net als haar eigen moeder en haar broer Tom, had zij een zwak gestel. Ze was

altijd ziek. Als ze geen hoofdpijn had, dan werd ze wel geplaagd door reuma of onrustige darmen. Ze sleepte zich van het ene kuuroord naar het andere zeebad, maar niets hielp. Ze sterft uiteindelijk na hevige buikpijnen, misselijkheid en braken aan wat hoogstwaarschijnlijk een buikvliesontsteking is geweest.

De enige herinnering die Darwin aan zijn moeder heeft, is haar doodsbéd. ‘Ik geloof dat die vergetelheid enerzijds te wijten is aan mijn zusters, die als gevolg van hun grote verdriet, niet in staat waren over haar te spreken of haar naam te noemen, en anderzijds aan de ziekelijke toestand die aan haar dood voorafging.’ Veel andere herinneringen kan hij ook niet hebben gehad, want in die tijd leefden ouders en kinderen grotendeels gescheiden. Zelfs eten deden ze niet gezamenlijk. Hooguit zagen ze elkaar aan het einde van de dag een uurtje of twee, maar dan lag Susanna meestal ziek op bed.

De schok van haar dood betreft dan ook vooral Robert Waring, die er erg van ondersteboven is. Hij komt het verlies van zijn echtgenote nooit meer te boven, wordt geplaagd door depressies en zal ook niet meer op zoek gaan naar een nieuwe vrouw.

Voor Charles betekent het vooral dat zijn zussen zich nog meer en liefdevoller over hem ontfermen dan ze voorheen al deden.

Hetzelfde jaar nog gaat Charles voor het eerst naar school. Eerst een jaartje dagschool bij dominee Case, wat hem veel beter bevalt dan de thuislessen van zijn zus Caroline. Daarna op kostschool bij meester Butler. Dat is heel andere koek. Hij haat het er. 'Niets is slechter geweest voor mijn geestelijke ontwikkeling dan Dr. Butlers school, die uitgesproken ouderwets was en waar niets anders werd onderwezen dan wat klassieke aardrijkskunde en geschiedenis. De school als middel tot vorming was voor mij eenvoudigweg nutteloos,' zou hij aan het einde van zijn leven schrijven.

Hij doet zijn best maar omdat de stof hem maar matig interesseert, lukt het hem niet de lessen in zijn geheugen op te slaan. Als hij vijftig regels Vergilius of Homerus uit zijn hoofd heeft geleerd, is hij die twee dagen later alweer vergeten. Als hij zelf verzen moet schrijven, neemt hij zijn toevlucht tot knip- en plakwerk. Samen met een paar vrienden heeft hij een verzameling oude gedichten opgebouwd, waarvan hij elementen zo weet te combineren dat ze samen

een nieuw dichtwerkje vormen, zonder dat het bedrog wordt opgemerkt.

Vooraf aan het binnenzitten heeft hij een gloeiende hekel. Hoewel de school overwegend bevolkt wordt door zoons van notabelen, is het er een zwijnenstal. Overbevolkte slaapzalen zonder ramen en elke ochtend weer die verschrikkelijke stank van zweet, slaap en uitwerpselen. Het eten is zo slecht dat ouders hun kinderen zelf vlees, fruit en pasteitjes meegeven om te kunnen overleven. Aan hygiëne wordt nauwelijks gedaan. De scholieren wassen zichzelf eens per week, hun voeten zelfs eens per maand, omdat er niets is om zich mee te wassen. Er is nauwelijks water, geen zeep, laat staan washandjes.

Logisch dus dat Charles liever buiten is, in de natuur. Dat is waar jongens van zijn leeftijd, in zijn omgeving en van zijn sociale klasse hun vertier zoeken. Ze leren er paardrijden, jagen en vissen, ze verzamelen er stenen en plantjes en daar is het ook waar ze hun kattenkwaad uithalen. Darwin is vooral bekwaam in het fruit jatten. Zo steelt hij eens appels uit een boomgaard om ze vervolgens weg te geven aan arme leeftijdsgenootjes. De beweegredenen voor deze daad

is echter minder nobel dan zo op het eerste oog lijkt. De jongetjes krijgen het fruit pas in handen nadat ze hebben moeten kijken naar hoe hard Charles wel niet kan hollen, en daar hun bewondering over hebben uitgesproken.

De anekdotes die over deze tijd bewaard zijn gebleven laten zien dat de kleine Charles niet in zijn eerste leugentje is gestikt. ‘Ik plukte bijvoorbeeld eens een heleboel kostbare vruchten uit de bomen van mijn vader en rende vervolgens met adembenemende vaart weg om het nieuwtje te verspreiden dat ik een grote hoop gestolen fruit had gevonden.’ In een fase van zijn jeugd waarin hij gefascineerd is door de verschillen tussen planten, gaat zijn fantasie ook eens opzichtig met hem op de loop. ‘Ik vertelde aan een ander jongetje (ik geloof dat het Leighton was, later bekend geworden als botanicus en specialist op het gebied van korstmossen) dat ik verschillende kleuren primula’s en sleutelbloemen kon maken door ze water te geven met bepaalde kleurstoffen, wat natuurlijk een enorme leugen was want ik had het nooit geprobeerd.’ Geveinsde waarnemingen van zeldzame vogels zijn een andere onuitputtelijke bron voor zijn leugentjes.